

наукових праць. – К.: НПУ ім. М. Д. Драгоманова, 2007. - №17 (41). – Част. I. – С. 155 – 159.

4. Калинина Н.В. Некоторые аспекты изучения поведения подростков и молодежи в кризисных ситуациях / Н.В.Калинина, М.И.Лукьянова // Психологическая наука и образование. – 2000. - № 3. – С. 16 – 26.

5. Кон И.С. Психология ранней юности/ Игорь Семенович Кон. – М.,1989. – 426 с.

6. Методика диагностики межличностных отношений. «Тест Т. Лири» // Практикум по основам психологии: Тексты и хрестоматия. Учеб. пособ. для ст-ов мед. ин-ов./ сост. В. А. Мельников. – Симферополь: Сонат, 1997. – С. 179 – 192.

7. Формирование личности переходной период от подросткового до юношеского возраста / под ред. И.В.Дубровиной. – М., 1983. – 386 с.

Кучерган Є.Д.

«Я-концепція» як чинник особистісного самовизначення у ранньому юнацькому віці

Внутрішній світ особистості, її самосвідомість завжди привертала увагу філософів, учених і художників. Свідомість і самосвідомість - одна з центральних проблем філософії, психології і соціології. Її значення обумовлене тим, що вчення про свідомість і самосвідомість складає методологічну основу вирішення не тільки багатьох найважливіших теоретичних питань, але і практичних завдань у зв'язку із формуванням життєвої позиції, Я-концепції особистості.

Я - концепція виникає у людини в процесі соціальної взаємодії як унікальний продукт її психічного розвитку, як відносно стійке і в той же час схильне до внутрішніх коливань і змін психічне новоутворення.

Періодом виникнення свідомого "я" вважаються підлітковий і ранній юнацький вік. Ріст самосвідомості і інтересу до власного «Я» у підлітків веде до змін в характері становлення і структурі «Я - концепції». У ранньому юнацькому віці (15-17 років) в рамках становлення нового рівня самосвідомості відбувається формування стійкого уявлення про себе.

Складність і багатогранність особових змін в ранньому юнацькому віці, його визначальний вплив на хід подальшого розвитку особистості обумовлюють актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження: виявити особливості Я-концепції юнаків, що орієнтуються на професію військовослужбовця.

Об'єкт дослідження: самосвідомість юнаків у віці 15- 17 років.

Предмет дослідження: особливості Я-концепції юнаків, спрямованих на професію військовослужбовця.

Гіпотеза дослідження: Я – концепція майбутніх військовослужбовців має характерні ознаки, що позначаються на професійному самовизначенні.

У дослідженні приймали участь учні КЗО «Криворізького ліцею з посиленою військово – фізичною підготовкою» у віці 15 – 17 років (130 осіб, учні 10 класу).

Для досягнення мети та перевірки гіпотези нами були обрані такі психодіагностичні методики:

- методика «Багатофакторного дослідження особистості» Р.Кеттела;
- методика «Інтерперсональна» Т.Лірі;
- методика ціннісних орієнтацій М. Рокіча.

На основі факторного аналізу ми визначились із зрізом змістовних характеристик особистості. Судячи із чинників, що ми отримали, для хлопців-ліцеїстів найбільш значущим для особистісного самовизначення є загальне світоглядне переконання в тому, що людині дана можливість контролювати своє життя.

Щоб розкрити змістовні характеристики Я – концепції, що впливають на особове самовизначення ліцеїстів нами були створені моделі їхньої особистості на підставі аналізу інформації, отриманої за допомогою методики **Р. Кеттела**. Узагальнені результати діагностики можуть бути виражені кількісно:

1. Чинник А – товарицькість 71%
2. Чинник В – інтелект абстрактний 72%
3. Чинник З – емоційна стабільність 62%
4. Чинник Е – домінантність 81%
5. Чинник F – експресивність 62%
6. Чинник G – **висока нормативність поведінки 77%**
7. Чинник H – сміливість 62%
8. Чинник I – жорсткість 71%
9. Чинник L – підозрілість 69%
10. Чинник M – мрійливість 62%
11. Чинник N – прямолінійність 66%
12. Чинник O - урівноваженість 52%
13. Чинник Q1 – консерватизм 76%
14. Чинник Q2 – нонконформізм 77%
15. Чинник Q3 - **високий самоконтроль 57%**
16. Чинник Q4 – спокійне відношення до обставин 67%

Таким чином ми маємо нагоду вибудувати модель змістовних характеристик особистості ліцеїста що зробив вибір в професії військовослужбовця поставивши всі значимі якості з правого боку.

Комплекс якостей що ввійшли в особистісну модель ліцеїста так наприклад чинник домінування що набрав найбільшу кількість процентів також підтверджено і в наступнім дослідженні.

За допомогою методики **Т.Лірі** ми з'ясували, що ліцеїсти більш схильні приписувати собі героїчні риси, орієнтацію на себе, схильність до суперництва, домінування – узагальнені результати діагностики наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

«Модель особистості ліцеїста»

Процентне взаємовідношення		10 %	20 %	30 %	40 %	50 %	60 %	70 %	80 %	90 %	100 %	Якостей особистості		
A	Скритий											Відкритий	A	
B	Конкретно мислячий											Абстрактно мислячий	B	
C	Емоційно нестійкий											Емоційно стійкий	C	
D	Покірливий											Домінуючий	D	
F	Серйозний											Легкодумний	F	
G	Ощадливий ловкач											Добросовісно виконуючий	G	
H	Обережний											Шукаючий - пригод	H	
I	Чуттєвий											Грубий	I	
L	Довірливий											Підозрілий	L	
M	Практичний											Мрійник	M	
N	Відвертий											Хитрий	N	
O	Тривожний											Самовпевнений	O	
Q ₁	Люблячий експериментувати											Консервативний	Q ₁	
Q ₂	Незалежний від людей											Залежний від людей	Q ₂	
Q ₃	Некерований											Керований	Q ₃	
Q ₄	Розслаблений											Напружений	Q ₄	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
Недостатність вираження якостей							Норма			Перевищення виразності				

Як ми можемо спостерігати за таблицею, у відповідях ліцеїстів найбільше виділяються автократичні взаємовідносини (35% відповідей), на другому місці стоїть доброзичливість – 20%. Інші типи міжособистісних стосунків у респондентів не мають суттєвого вираження у поведінці.

На завершальному етапі дослідження ми провели обстеження ціннісних орієнтацій за методикою **М. Рокича**. Узагальнені результати діагностичного дослідження наведені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Виділення типів міжособистісних стосунків за методикою Т.Лірі

40%									
30%									
20%									
10%									
Всього	35%	9%	5%	7%	6%	10%	20%	8%	
Відношення	Автократичний	Егоїстичний	Агресивний	Підозрілий	Підпорядкований	Залежний	Доброзичливий	Альтруїстичний	

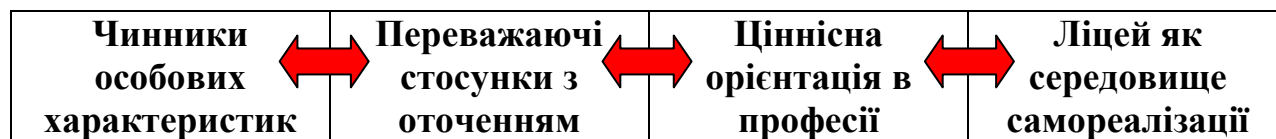
За отриманими даними ми можемо говорити про те, що в системі ціннісних орієнтацій хлопців на першому місці знаходиться: *кар'єра* як форма суспільного визнання, пошана тих, хто їх оточує (51% респондентів наголошує на її цінності). Значущою цінністю є також *робота* – цікава, творча, продуктивна діяльність, максимально повне використання своїх сил і здібностей (19% виборів).

Таблиця 3.

Виділення ціннісних орієнтацій за методикою М. Рокича	
Категорії цінностей	Кількість респондентів у %
Гроші	3%
Сім'я	4%
Пізнання	4%
Робота	19%
Щастя інших	7%
Саморозвиток	4%
Кар'єра	51%
Друзі	2%
Задоволення	6%

На основі вище викладеного ми можемо сказати, що просліджується прямий взаємозв'язок:

1. Чинників особових характеристик Я-концепції з показниками переважаючого типу стосунків до людей
2. Показниками переважних стосунків до людей та самооцінці і взаєм оцінці особового самовизначення.
3. Оцінка та взаємо оцінка особового самовизначення дає в кінцевому результаті професійне визначення як ціннісна орієнтація.
4. Сутність ліцею як середовища реалізації самовизначення.

Малюнок 1. Взаємозв'язок змісту «Я – концепції» та особистим самовизначенням ліцеїста

Таким чином, основна наша гіпотеза про те, що існує прямий зв'язок між змістом «Я – концепції» і особистим самовизначенням в ранній юності хлопців що бажають стати військовослужбовцями підтвердився.

Дане дослідження має практичну цінність. Так отримавши модель як зразок визначальних чинників «Я - концепції» ми в подальшому можемо проводити корекцію за індивідуальним тестуванням тих якостей особистості, котрі зменшують в ліцеїстів ступінь самореалізації; Розвивати світоглядну систему взаємовідношень з оточуючими людьми та загалом з суспільством;

Удосконалювати ліцей як середовище початкової спеціалізації, за допомогою якого реалізується цей вибір.

Список використаних джерел

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология: Учеб. Пособие для студ. вузов / Г. С. Абрамова. – 4-е узд., стереотип.- Издательский центр «Академия», 1999.-672 с.
2. Кон И.П. Психология ранней юности / И. П. Кон. – СПб.: Питер, 1999.- 405 с.
3. Рыбалко Е. Ф. Возрастная и дифференциальная психология / Е. Ф. Рыбалко. – СПб.: Питер, 2001. – 224 с. – (Серия « Учебник нового века»).
4. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин. – М., 1989.- 463.

Єрмоленко М. В.

Особливості самооцінки та її вплив на прояви агресивної поведінки у підлітковому віці

У підлітковому віці одним із центральних новоутворень постає самооцінка, як основний компонент самосвідомості, а в поведінці досить часто спостерігаються прояви агресивності. Тому актуальним є дослідити взаємозв'язок між самооцінкою і агресивною поведінкою підлітків.

Нашою метою є теоретичний розгляд поняття самооцінки і девіантної поведінки, а точніше її форми – агресивності спираючись на результати дослідження взаємозв'язку між рівнем самооцінки і проявами агресивності у підлітків.

У зв'язку з визначеною проблемою передбачається розглянути поняття самооцінки та девіантної поведінки; визначити поняття агресивності як форми девіантної поведінки; прослідкувати особливості самооцінки у підлітків; дослідити шляхом методів математичної статистики взаємовплив і взаємозв'язок самооцінки і агресивності у підлітковому віці.

Самооцінка є невід'ємною частиною особистості людини, а саме одним із найважливіших, центральних компонентів самосвідомості («Я-концепції»). Вона виражається в оцінці індивідом самого себе загалом, або певних якостей своєї особистості, або діяльності.

У Психологічному словнику поняття самооцінки визначається як «компонент самосвідомості, який поряд із знаннями про себе містить оцінку людиною своїх фізичних характеристик, здібностей, моральних якостей і вчинків» [6].

Г.К. Валіцкас надає дещо інше визначення: «Самооцінка – це продукт відображення інформації суб'єктом про себе у співвідношенні з певними цінностями і еталонами, що існує в єдності усвідомленого і неусвідомленого, афективного і когнітивного, загального і окремого, реального і демонструючого компонентів» [10].